

En el centenari del seu naixement.
Josep Pallach: un polític que es va avançar al seu temps

Pere Baltà

Quan ens disposem a commemorar el centenari del naixement del polític empordanès Josep Pallach i Carolà, reconegut pedagog per a més senyals d'identitat, nascut a Figueres el 10 de febrer de 1920, en una família petitburgesa que es dedicava al comerç d'avi-ram, amb parada al mercat de la ciutat que també fou bressol de genis com Monturiol, Dalí, Deulofeu... ens hem de plantejar què va fer d'important que justifiqui la seva transcendència. Nomes tenia cinquanta-sis anys quan va morir tot just arribant a l'Hospital de Bellvitge la matinada de l'11 de gener de 1977. La crisi coronària es produí a Esclanyà, un petit llogaret del terme municipal de Begur —proper al nucli urbà de Palafrugell—, on havia fixat la seva residència en tornar de l'exili. El metge de capçalera aconsellà hospitalitzar-lo immediatament, però va ser necessari traslladar-lo a Barcelona, on hi havia la unitat coronària més propera. La seva mort va fer evidents les deficiències del sistema sanitari de l'època

franquista, en tractar-se d'una de les figures més rellevants de la Resistència i de la Transició política.

Tot just dos dies abans havia estat aclamat com a secretari general del Partit Socialista de Catalunya, sorgit del Reagrupament Socialista i Democràtic de Catalunya (RSDC) fundat a Montserrat en la clandestinitat el 1974, amb la concurrència de l'entorn catalanista republicà, social cristià, socialdemòcrates procedents del Moviment Socialista de Catalunya (MSC) i de les candidatures de Regidors Democràtics que Pallach havia impulsat. El seu lideratge s'havia produït com a resultat de la coherència mantinguda en l'afinitat als principis de la II Internacional Socialista —la socialdemocràcia de Willy Brandt, Françoise Mitterrand...—, dins de la qual buscava la representació directa del socialisme català. El I Congrés del PSC —ja se n'havien convocat tres de l'RSDC— se celebrà els dies 8 i 9 de gener a la seu del Col·legi d'Advocats de Barcelona, sota l'observació de la resta de partits democràtics, molt especialment de l'altra plataforma socialista, Convergència Socialista de Catalunya (CSC), que també volia fer seves les sigles PSC, amb l'objectiu de configurar un bloc electoral de caire marxista amb el Partit Socialista Unificat de Catalunya, sota la influència del Partit Comunista de la Unió Soviètica, partit hegemònic a l'URSS.

UN HOME A ABATRE

La figura de Pallach era un destorb important per als projectes de l'esquerra marxista que volia entrar en el ja pròxim procés electoral amb un front del treball, davant del qual el polític figuerenc plantejava un gran bloc de centreesquerra que posava com a primer objectiu recobrar l'autogovern. "Ara, Catalunya!", repetia desacomplexat. L'estratègia posava Pallach a l'eix de la balança, amb moltes possibilitats d'aconseguir una gran rendibilitat electoral, però també l'exposava a les canonades de l'esquerra radical. S'havia convertit en "l'home a abatre".

El PSUC havia evolucionat des de l'ortodòxia marxistaleninista, passada pel més disciplinat estalinisme, fins a assumir l'estratègia

eurocomunista del PC Italià, que, liderat per Berlinguer, havia ocupat l'espai tradicional d'un socialisme democràtic dividit amb els lideratges de Nenni i Saragat, tot facilitant que el PCI aconseguís resultats electorals que l'apropaven a la possibilitat de governar una democràcia integrada a l'OTAN, en plena Guerra Freda. Pallach coneixia, pels seus contactes amb el socialisme democràtic europeu del més alt nivell, que el paradís soviètic s'enfonsava i no s'estava de dir que “el comunisme no arribaria més enllà d'on havien arribat els seus tancs”. Per si no fos prou, combatia l'estratègia del PSUC que passava per una Assemblea de Catalunya amb representacions desiguals, amb infinitat de grupuscles i suposats independents directament o indirectament vinculats al partit, de la mateixa manera que condicionava les decisions i frenava la veu d'altres partits. Les cèl·lules comunistes tenien una extraordinària capacitat d'influència. Potser va ser l'únic líder inqüestionablement democràtic que va plantar cara a aquella situació, bo i apostant obertament pel Consell de Forces Polítiques de Catalunya. Malgrat l'evolució cap a l'eurocomunisme, menys dogmàtic, el mateix partit que havia plantat cara al règim dictatorial, incorporant a la lluita infinitat de gent simplement progressista i antifranquista, no havia superat els tics dictatorials estalinistes.

Pallach —i també els que érem al seu entorn— va rebre de valent. Van utilitzar contra ell les tàctiques de desprestigi i difamació, que es van aplicar als dirigents i els militants del Partit Obrer d'Unificació Marxista, abans, durant i després de la Guerra Civil; una persecució que ja havia patit, a partir de la seva militància juvenil en el Bloc Obrer i Camperol —que es fusionà amb l'Esquerra Comunista de l'Andreu Nin—, cosa que el portà a militar a les Joventuts Comunistes Ibèriques, vinculades al POUM, i arribà a fer mítings amb el mateix Nin, poc abans de la seva misteriosa desaparició, finalment reconeguda com un assassinat polític. Quan el 1938 va ser cridat com a integrant de la *Lleva del Biberó* —lleves així batejades per Frederica Montseny—, demanà treballar al front en la lluita contra l'analfabetisme i, molt lluny d'això, va ser destinat a

un escamot disciplinari de la divisió coneguda com La Bruixa, sota comandament d'estalinistes enfurismats contra els partidaris de Nin i Maurín, als quals consideraven trotskistes, enemics de la Revolució Soviètica. Anys després, acabada la Segona Guerra Mundial, trobà a París qui havia estat el seu comissari, que, desenganyat de l'estalinisme, li confessà que, quan eren al front, tenia ordres de fer-lo sortir de la trinxera exposant-lo al foc enemic.

CRÉIXER EN UNA VILA LIBERAL D'ESQUERRES COM FIGUERES

Sempre va viure al servei dels ideals, Josep Pallach... Que en arribar la República, el seu pare fos regidor de l'Ajuntament republicà d'una vila liberal d'esquerres tan significativa com Figueres —de la qual va ser alcalde Abdó Terrades, precursor del republicanisme—, ens parla d'una família compromesa amb un somni. Era molt jove quan el pare se l'endua a les tertúlies de la Llibreria Canet, on els federalistes empordanesos es reunien entorn del patriarca de la nissaga Xirau, molt destacada tant en l'àmbit de la política com en el de la universitat. No és gens estrany que, només amb dotze anys, guanyés un concurs literari commemoratiu de l'adveniment de la República, convocat per l'Ajuntament, amb l'assaig *República, llibertat, autonomia*, segurament per la influència del mestre Josep Pey i Calvet, director del Col·legi Empordanès, membre destacat de la Federació Republicana Socialista de la comarca i editor del periòdic *L'Empordà Federal*, on molt aviat Pallach publicà els seus primers articles signats amb el pseudònim *El Xaval*. El “senyor Pey” també va ser influent en el moment en què el seu deixeble dubtà entre cursar arts i oficis o batxillerat, ja que l'orientà cap a l'opció que li donaria accés a la universitat.

L'esclat de la Guerra Civil agafà en *Pito* (diminutiu propi de l'Empordà) tan compromès que volia marxar cap al front a defensar la República, cosa que el pare impedí perquè tot just tenia quinze anys, però el seu sentit de la responsabilitat el va fer ser entre els

promotors del Comitè de Cultura i Art per tal de vetllar pel patrimoni cultural en perill per l'actuació dels extremistes, mentre feia de mestre en una escola de Roses i s'implicava com a dirigent de les joventuts del POUM, i es radicalitzà enfront del republicanisme burgès. Sense el lideratge d'Andreu Nin, va llegir i escoltar coses sobre la Revolució d'Octubre, després que Maurín influís en el seu pensament fins al punt que, molts anys després, Víctor Alba va dir que Pallach havia assumit part de la seva herència pedagògica, una afirmació que justifica que, aviat, es desenvolupés professionalment en el camp de la pedagogia de manera brillant i innovadora, com anirem veient.

FRONT AMB LA LLEVA DEL BIBERÓ, EXILI, UNIVERSITAT I RESISTÈNCIA A FRANÇA

L'hivern del 1939 surt il·lès del front, malgrat l'escassa formació militar amb què hi van arribar les *lleves del biberó* i la possibilitat de rebre un tret pel clatell, com van morir altres companys del POUM. En la retirada passa per Figueres per emportar-se el pare cap a França, temerós de les represàlies que els franquistes apliquen contra l'enemic a mesura que van ocupant Catalunya poble per poble. El pare decideix quedar-se; no havia tingut cap càrrec polític durant la guerra, no havia fet cap delictes de sang, és vell... No li havia de passar res. En Pito marxa preocupat i, quan ja ha passat els Pirineus, sap que el pare ha estat empresonat. Ell va a parar als camps de concentració de Sant Llorenç de Cerdans, primer, i després a Amélieles-Bains i Sant Cebrià. Les passa tan magres com tothom, però és precisament la proximitat de la gent de frontera, fent arrels familiars i d'amistat, la que li porta sort. A Bages, Catalunya del Nord, hi ha uns amics dels pares que són llenyataires. Tramiten els papers de residència que li permetran moure's lliurement. Els seus papers també serveixen perquè altres companys puguin anar a Perpinyà i, solidari com és, no triga a muntar una escola per als fills dels refugiats.

Però s'ha de continuar formant. Al sud dels Pirineus, Franco controla la situació, mentre que, al nord, en menys d'un any, l'exèrcit alemany envaeix França. La situació dels refugiats es complica, però amb el nou ordre Pallach ja és a Montpeller, concretament a la Residència d'Estudiants Ramon Llull, creada pels catalans de l'exili i la Junta d'Auxili als Republicans Espanyols (JARE). S'ha matriculat a la universitat per cursar filosofia i s'especialitza en psicologia. Estudiar no l'aparta de l'acció i s'incorpora a la Xarxa Martin —creada per Josep Rovira, antic dirigent d'Estat Català i del Bloc Obrer i Camperol, que exercirà una gran influència sobre Pallach—, s'ocupen de la recuperació dels aviadors britànics que cauen sobre França, per retornar-los a les seves unitats del Regne Unit, al mateix temps que miren de salvar els jueus que fugen de la persecució dels nazis. Tampoc no oblida la lluita antifranquista i forma part del Front de la Llibertat, que ha organitzat en Rovira amb gent procedent del POUM i de la CNT —com ell mateix, que s'afilià sent a Roses— i del Front Nacional de Catalunya. En una de les missions, el 1942, escapant de la Gestapo, passa els Pirineus amb el propòsit de reorganitzar el Front, que ha estat destruït per la repressió franquista. Durant mesos viu en la més completa clandestinitat, sortint poc al carrer i aprofitant per llegir Marx i Nietzsche, Kant i Spinoza, Plató i Marc Aureli..., autors que fonamentaran més tard les seves reflexions intel·lectuals.

COM A "RECASENS", ACTUA A L'INTERIOR

Es comença a gestar el Moviment Socialista de Catalunya, liderat per Josep Rovira. Pallach intervé en dues conferències clandestines els anys 1943 i 1944, tant en territori francès com a l'interior, en què es planteja el futur del POUM, desapareguts Nin i Maurín. En la segona ostenta la delegació de l'interior. Però el 24 de desembre és detingut quan dinava a la popular Cafeteria Núria de les Rambles de Barcelona, juntament amb el seu amic Bellsollell (àlies

Busquets). El sotmeten a tot un mes d'interrogatoris continuats a la *Jefatura de Policia* de la Via Laietana. Volen identificar-lo com a *Recasens* —nom de guerra pel qual se'l coneix en la clandestinitat, però, malgrat que no aconsegueixen lligar caps per demostrar-ho, l'empresonen, primer a Figueres i després en un convent de Salt, adaptat com a presó.

És allà a la presó de Salt on organitza magistralment una escola, tot repartint els alumnes per nivells, donant als uns i als altres responsabilitats en l'aprenentatge dels que en saben menys. Ell es reserva l'alfabetització dels il·letrats, l'ensenyament del francès i els primers rudiments d'anglès, mentre que, segons alguns companys de presó (que, per cert, li ensenyen a ballar sardanes, una *carència*, atesa la seva condició d'empordanès), “ell sempre intervenia amb els carcellers, perquè tots poguéssim viure al més decentment possible”. Era un mediador capacitat per conciliar els irreconciliables, amb els seus dots per a la negociació i la diplomàcia. Afable com era, es guanya la confiança d'un dels guardians, a qui ajuda a preparar oposicions. Agraït, el convida tot sovint fora murs a prendre cafè en una tasca propera a la presó. Passa avís d'aquest fet als companys de l'exterior que preparen la fugida cap a França, on només arribar agafa responsabilitats a la Xarxa Martin, fins a la victòria dels aliats.

UN NOU ORDRE INTERNACIONAL

Cap al final del 1945, tan aviat com acaba la Segona Guerra Mundial, va cap a París per matricular-se a la Sorbona i acabar els estudis de psicologia de l'infant i pedagogia. Ni l'activista polític ni el resistent no han aparcat la vocació de pedagog, malgrat que a París s'integra activament en el consell directiu del Moviment Socialista de Catalunya.

Com tants altres catalans que han lluitat a favor de la França Lliure que liderà el general Charles de Gaulle, ha d'ajornar el somni de

tornar a casa. La política internacional ha fet un gir en benefici de la dictadura de Franco, que no es podien ni imaginar. Rússia ha ocupat l'Europa de l'Est i ha satel·litzat antigues nacions, tot sotmetent-les al comunisme. Britànics i nord-americans valoren l'anticomunisme de Franco, més que el règim antidemocràtic que ha imposat. Acliquen els ulls davant la ideologia feixista que l'inspira. Cal esperar que arribi un altre moment més favorable, ara toca plantejar el futur a la França per la qual han lluitat.

Es fa càrrec d'*Endavant*, el periòdic de l'MSC. Encara que tipogràficament modest, serveix com a nexa d'unió i de reflexió imprescindibles. L'exili s'haurà d'esperar. El somni de revenja que reflecteix el crit de "Madrid, Barcelona, París, Berlín..." amb què van entrar a París els elements de la Novena, veterans lluitadors de la Guerra Civil incorporats a la Divisió Leclerc, que allibera la Ciutat de la Llum, són una entelèquia, com ho és la invasió de la Vall d'Aran per l'exèrcit d'alliberament organitzat pel comunista Jesús Monzón, que s'hagué de retirar per ordre del seu propi partit. El final de la guerra ha generat un nou ordre internacional amb zones d'influència. Els aliats no estan disposats de cap manera que a la península Ibèrica s'hi pugui instal·lar un govern satel·litzat per l'URSS, com ha passat des de Polònia als Balcans.

La plataforma de l'MSC, on va adquirint influència, és per a Pallach i els seus companys l'oportunitat de reflexionar analitzant la política europea: nacions que havien estat en guerra entre si es plantegen ara crear una unió europea, per evitar que mai més no hi hagi una guerra entre elles. S'obren al diàleg les grans famílies ideològiques: democratacristians, liberals, socialdemòcrates... El feixisme ha quedat desqualificat. El comunisme ha guanyat la guerra aliat amb les potències democràtiques, però queda al marge per la implantació de la dictadura del proletariat als països ocupats pels seus soldats. Davant de la nova realitat, el 4 d'abril de 1949 neix un braç armat, l'Organització del Tractat de l'Atlàntic Nord, l'OTAN. Els seus tancs apunten cap a l'invisible *teló d'acer* que ha sorgit de nord a sud fent-se matèria a Berlín.

CONNEXIÓ AMB LA SOCIALDEMOCRÀCIA ALEMANYA

El panorama polític internacional es transforma. Els britànics jubilen una figura tan carismàtica com la de Winston Churchill, triomfador envellit, mentre que els francesos enalteixen el general De Gaulle, que ha guanyat la guerra amb el seu quarter general instal·lat al pis de dalt d'un pub de Londres i la Resistència interior nodrida d'antics combatents de la Guerra Civil, com el mateix Pallach. Els alemanys projecten la figura conciliadora d'Adenauer, per sortir com més ben parats millor de la derrota... Són grans figures rere les quals hi ha les ideologies que van creant els seus propis espais... La socialdemocràcia, que no ha estat a la tribuna inicial dels triomfadors, molt aviat projecta un carismàtic Willy Brandt, el qual, des de l'alcaldia de Berlín, es fa una figura estel·lar, al costat del president Kennedy, quan aquest exclama "Jo també soc ciutadà de Berlín!". No s'ha divulgat gaire que Brandt va ser a Barcelona pels Fets de Maig del 1937 i va viure en directe la persecució estalinista contra la gent del POUM, atès que el partit en el qual militava en aquell moment n'era aliat internacional: una de les possibles claus de la bona relació amb el Partit Socialdemòcrata d'Alemanya (SPD). Des del seu observatori parisenc, Pallach tria com a alternativa pròpia, la base sobre la qual s'ha de cimentar l'MSC. Crea lligams ideològics i personals amb la socialdemocràcia europea. Sense pressa, va consolidant un prestigi que origina la seva presència com a observador en alguns dels grans mítings de la Internacional Socialista, on també acudeix per aplanar el camí cap a una presència reconeguda i de ple dret per a l'MSC en el si de l'organització, difícil per la norma imposada d'un sol partit per estat, malgrat que a Bèlgica i Itàlia no es compleix.

No ho ha fet sol, ni molt menys. El 1947 havia tornat d'Amèrica Manuel Serra i Moret per incorporar-se a l'MSC. Des del primer moment es concreta una gran afinitat amb el pensament del jove Josep Pallach, que l'escolta amb l'admiració que ja li tenia abans que marxés a l'exili. Serra l'ajudarà a madurar, convivint i fent amistat amb joves promeses de l'exili: Barrera, Cirici, Bellosoell... Serra i

Moret s'havia instal·lat a Perpinyà, des d'on Pallach publicava *Endavant* amb la confiança que li té Josep Rovira i la complicitat de Josep Buïria i Enric Brufau. Ja havia acabat la carrera a la Sorbona i es converteix en un espectador minuciós de com es consolida l'espai polític de la socialdemocràcia, quan el 1951 sorgeix la Segona Internacional Socialista.

“RECASENS” ES CREUA AMB “NATHALIE”

No obstant això, cal tornar tres anys enrere. Concretament a l'estació de ferrocarril de Cotlliure, vila estival al peu dels Pirineus, on Pallach acudeix a passar l'estiu per allunyar-se de la pressió que sobre ell exerceixen la política i la pedagogia, a les quals s'ha entregat apassionadament. Uns companys també exiliats han aconseguit que li lloguin una cambra; algú l'ha d'esperar a l'estació i, quan hi arriba, no triga a descobrir una jove quasi bé de la seva mateixa edat, acompanyada d'un nen que porta un ram de flors. Es diu Teresa Juvé i Acero. Li han demanat que el vagi a rebre, tot elogiant el futur polític del nouvingut i a ella se li ha acudit la broma del ram de flors, fent burla del “gran prestigi” que li atribueixen. La França de l'època rebia amb rams de flors els seus polítics.

En Josep i la Teresa no trigaran a saber que aquell va ser un moment cabdal. Acabaven de creuar les seves vides en *Recasens* i la *Nathalie Juvet*, ambdós havien estat membres de la Resistència, ell pedagog i ella lingüista. Ja hem descrit les accions en què ell havia participat fins a aquell moment. Quant a la Teresa, tot fent la llicenciatura a la Universitat de Tolosa de Llenguadoc, l'assassinat d'un company d'estudis jueu la portà a incorporar-se a la Resistència i havia aconseguit el grau de capità de l'Exèrcit de l'interior, fent d'enllaç amb el Govern de Londres. Tots dos havien lluitat per les llibertats, havien fugit de la Gestapo, salvats vides... Tres mesos després es casaven i l'any següent, el 1949, naixia a París l'Antònia Pallach i Juvé, que es llicencià en Filologia Hispànica a la Sorbona i es jubilà com a catedràtica a la

Universitat de Tolosa. Va muntar la seva pròpia vida a França, malgrat la voluntat dels pares de tornar. La distància no ha impedit que sigui la millor narradora de la trajectòria vital dels seus pares.

INNOVACIÓ PEDAGÒGICA A L'INSTITUT PILOT LYCÉE DE MONTGERON

“Una parella de no francesos, o sigui espanyols, per molt professors que fossin”, explica l'Antònia Pallach, “no deixaven de ser estrangers, i no d'aquells que gasten diners, sinó dels que venen a guanyar-se'ls”. Ho diu per explicar les dificultats de l'exili, portades fins al punt que es fa difícil trobar un habitatge on viure amb dignitat. No obstant això, tenen la fortuna de retrobar-se amb un vell amic i company de la Resistència, Alfred Weiler, que exerceix de director de l'Institut Pilot Lycée de Montgeron, un poble a prop de París, amb un equip pedagògic de renovació addicte a les *classes nouvelles* de la reforma pedagògica Langevin-Walon. Encaixen en el seu equip i en el primer intent d'ensenyament mixt que es produeix a França. Els Pallach venen d'una República que ja ho ha experimentat, començant per implantar l'ensenyament universal, cosa que a França no s'implanta fins al 1959, fins als setze anys; ella és filla d'un mestre llibertari que ha procurat educar-la en les institucions més avançades, ell s'ha preparat per a la renovació pedagògica.

El Josep Pallach pedagog, que s'inicià al vell mig de la Guerra Civil improvisant classes per a infants refugiats i s'ha desenvolupat cursant els estudis corresponents tant a Montpeller com a la Sorbona, es troba que al Lycée de Montgeron la pedagogia es basa en un bon coneixement de l'infant per fer possible l'orientació escolar, la coordinació de les matèries, treballar de manera que l'alumne adquireixi el seu propi mètode de treball, donant importància a les disciplines artístiques i fomentant un clima de confiança. Abans d'arribar a Montgeron ja ha desenvolupat el tema “L'adolescència i la formació de la personalitat”, que li fa guanyar el Premi Serra Húnter en els Jocs Florals celebrats a Perpinyà el 1951. L'exili l'ha

portat al lloc més adient per aplicar el seu pensament pedagògic. Vaig ser a Montgeron, quan Pallach ja era mort, en un viatge d'estudis entorn dels fenòmens urbanístics de les *Nouvelles Villes*. Qui m'hi va portar coneixia l'admiració que tinc per Pallach i em vaig trobar que la biblioteca del Lycée portava el seu nom, precisament per la consideració que tenien per la tasca que hi realitzà. La seva gran preocupació va ser l'ensenyament públic i gratuït, amb una formació adequada del professorat, com exposà en la seva obra *El gran problema: escola i ensenyament per a tots* (1964), que ajudà a potenciar el seu vessant educatiu.

ENTRE LA POLÍTICA I LA PEDAGOGIA, SEMPRE

El dilema de viure entre la política i la pedagogia acompanyarà la seva vida fins al darrer moment. El 1954 publica el que serà el seu primer llibre, *El nostre combat*, que subtitula *Acció i perspectives del socialisme a Catalunya*. Serra Moret diu en el pròleg: "L'autor és un home jove, de consciència desperta, lluitador nat, escriptor àgil, professor culte i estimat, que fa honor a l'MSC..." Pallach ja feia temps que, redactant *Fem balanç*, s'havia plantejat nous camins per a la política catalana, quan es reunia al Café Cluny, a prop del Sena, amb un jove Amadeu Cuito i representants de la CNT i Esquerra Republicana a l'exili. Aquelles reflexions i les que en lletra impresa fa regularment al periòdic *Endavant*, sorgides lògicament també de trobades amb la militància de l'MSC i amb els seus contactes amb la socialdemocràcia alemanya..., omplen l'acció política d'una vida cada vegada més dedicada a la pedagogia, en espera d'un canvi de situació a l'Estat espanyol. Tot plegat l'ajuda a clarificar el seu pensament sobre Catalunya i la llibertat: "Com més difícils són els temps, més necessari és clavar els peus a terra i dir les raons del nostre combat."

Hi ha un temps de silenci, fins i tot d'espera i d'esperança, quan repeteix entre els més propers "Això s'acaba. A Franco ja li tenim el peu al coll", que l'Antònia Pallach ha explicat que deia el seu pare

una vegada i una altra per combatre la desesperança de l'exili, sense deixar de treballar amb els migrats recursos de l'MSC en el gran projecte de l'Aliança Sindical Obrera, que buscava la unitat d'acció dels antics sindicats, projecte que el porta el 1962 a viatjar a Catalunya amb un passaport fals, en un intent de reforçar a l'interior la referida aliança entre CNT i UGT, una aposta estratègica de futur en la qual té el risc de deixar-hi la pell, ja que està a punt de ser detingut per la policia politicosocial, però en pot fugir.

Enmig de tot plegat, en Josep té temps per fer política, també per fer pedagogia i per escriure i publicar un nou llibre que titula *El gran problema: escola i ensenyament per a tots*, mentre al seu costat la Teresa Juvé escriu una crònica novel·lada del seu primer exili que, amb el títol *Charca en la ciudad*, és finalista del premi Nadal del 1962. Dos membres del jurat publiquen a la premsa de l'època que és “el millor llibre que han llegit”. S'entén que la temàtica d'exili ha impedit premiar-lo.

LA MORT DE MANUEL SERRA I MORET TRENCA L'MSC

Amb la mort de Serra Moret a Perpinyà el 1963 es perd una de les grans figures polítiques de l'exili català; al seu entorn s'havia anat configurant l'estructura del Moviment Socialista de Catalunya. Encara que s'apropava als vuitanta anys, tenia una gran ascendència a causa d'haver estat conseller amb Francesc Macià, president del Parlament de Catalunya a l'exili, i, per al cas, havia estat cofundador de la Unió Socialista de Catalunya. Sobre Pallach va recaure la successió d'una figura tan carismàtica en ser elegit secretari general. No van trigar a sorgir les discrepàncies amb l'MSC de l'interior —poc connectat amb el socialisme democràtic europeu cada cop més crític amb la Unió Soviètica— i amb ponts de col·laboració amb els “companys de viatge” del Partit Socialista Unificat, amb els quals comparteixen l'estratègia de lluita antifranquista, i, com explica l'historiador Joaquim Ferrer: “partidari de crear un ampli reagrupament, Pallach topa amb els militants de l'interior més par-

tidaris d'una línia de pacte prioritari amb els comunistes". El 1966 trenquen l'MSC escindint-se. "La desavinença era completa entre les dues branques de l'MSC", ha escrit Antònia Pallach. "La posició del meu pare els semblava inadmissible, irreal, àdhuc, alineant; quant a ells, estava segur, en viure en contacte directe amb les democràcies de veritat, que la conquesta del poder, el canvi polític, s'obté a partir de la democratització de la vida de cada dia, de cada petita parcel·la de la vida associativa o municipal".

Entremig del conflicte, el projecte d'Aliança Sindical, l'ASO que promou Pallach, comença a preocupar a les autoritats franquistes, que volen tallar de soca-rel la iniciativa. L'organització i el seu mentor són expedientats pel Tribunal de Orden Público, el temut TOP, i actuen amb contundència, condemnant Pallach a dotze anys de presó, en rebel·lia. S'haurà de quedar a l'estranger.

L'IMPULS DEL MOVIMENT DE REGIDORS DEMOCRÀTICS

És el moment en què la revista *Mirador* —editada per la família Hurtado Cuito des de Perpinyà— divulga el trencament de l'MSC, al mateix temps que informa de l'estratègia comunista d'aprofitar les eleccions del CNS —el sindicat vertical inequívocament franquista— per presentar com a candidats els seus militants obreristes per ocupar espais de representació sindical. Davant de l'escissió del sector de l'interior de l'MSC, Pallach impulsa el Secretariat d'Orientació de la Democràcia Social Catalana, al mateix temps que planteja aprofitar candidatures a les eleccions municipals que se celebraran a la tardor, tot participant en la paròdia electoral del terç de representació familiar, més favorable al vot popular —malgrat ser restringit als caps de família, generalment homes— que la via sindical o la corporativa, molt restringides. "No s'ha de deixar passar cap ocasió de votar", proposava prescindint que la situació pogués no ser favorable.

Així va ser com va néixer el Moviment de Regidors Democràtics, que Joaquim Ferrer historià a bastament. Deixem que sigui ell

qui ens ho expliqui: “La proposta d’entrar als ajuntaments a través de les poques escletxes de llibertat que el règim defineix com Democràcia Orgànica qualla en dues ciutats industrials importants: el Prat de Llobregat i Terrassa, on surten elegits el periodista Pere Baltà i l’advocat Joan Barenys. Era l’inici d’una acció que posteriorment s’anomenaria «dels regidors democràtics», a la qual anys després s’anaren incorporant les diferents opcions que havien de protagonitzar la transició a la democràcia a Catalunya. El Prat i Terrassa van ser el laboratori de l’experiment electoral i des d’ambdues ciutats s’escampà posteriorment arreu de Catalunya, malgrat que els dos primers regidors democràtics no van trigar a veure’s perseguits judicialment, fins i tot per la justícia militar, per tal d’impedir que prenguessin possessió de les regidories aconseguides.”

El que segueix només ho puc dir jo mateix, com a únic sobreviuent del fet. “Josep Pallach no va trigar a reunir-se amb nosaltres en una fonda del Barri Gòtic de Barcelona”, vaig explicar en *El Punt Avui* de l’11 de setembre de 2017, en un article commemoratiu del mig segle del Moviment de Regidors Democràtics. “Havia passat la frontera clandestinament i el sopar tenia l’al·licient d’un perill latent. Volia que fóssim conscients que el que féssim als dos ajuntaments podria promoure democratització al conjunt de Catalunya.”

Efectivament, el Moviment es va escampar arreu del territori, tot entrant a les quatre capitals de província i força ciutats importants, promovent manifestos que signàvem demanant la convocatòria d’eleccions municipals lliures i democràtiques, com va ser el cas de la trobada “La ciutat del demà” de Banyoles, que, a mitjan anys setanta, coordinà el mateix Pallach.

EL MAIG DEL 1968 A PARÍS, L’ESTIU A LA PRESÓ DE FIGUERES

El Maig del 1968 a París l’agafa a Montgeron, fent reflexionar els seus estudiants sobre el que està passant als carrers de la capital francesa. El profund coneixement que té de la història i dels grans

pensadors universals, juntament amb el prestigi que li dona haver combatut en dues guerres..., el fa servir per aportar serenor als joves estudiants, que pensen que el món pot canviar de sobte, tot moderant els debats sense oblidar el moment històric que estan vivint.

Aquell estiu decideix tornar a Catalunya. La Teresa i l'Antònia s'han decidit a organitzar uns cursos d'idiomes d'estiu a Roses pensant que poden servir per preparar el retorn definitiu. Ell va a Roses i participa en el projecte. Tenen els papers en regla, sembla que ja no hi ha perill. No s'esperen el que acabarà passant. Un guàrdia civil es presenta a l'acadèmia, per tal de detenir-lo al·legant que hi ha ordre de busca i captura contra ell. La mateixa Teresa es veu obligada a conduir-lo cap a la presó de Figueres en el seu cotxe, evitant la humiliació que el portin emmanillat en l'autobús de línia. El guàrdia civil va al costat de la Teresa. El fusell entre cames i mans. Descobreix que al volant hi ha una agosarada capitana de l'exèrcit gaullista que és un enllaç amb la Resistència, que condueix intrèpidament empenyada... No s'atreveix a retreure-li la gran velocitat amb què condueix fins a la mateixa porta de la presó.

Tan aviat com la Teresa Juvé deixa el seu home, comença a telefonar als amics. Cuito, Joan Tàpia... Hans Matthöfer, diputat de l'SPD, que estiuuja a la Costa Brava. Aconseguen una audiència immediata amb el governador civil de Girona, que el rep amb la Teresa: "Vaig exigir l'alliberament del meu home, dient que els alemanys de cap manera el volen a la presó. En pocs dies Pallach és alliberat, s'arxiva l'ordre de detenció i queda legalitzada la seva presència: Pallach ja es pot moure lliurement per Espanya. Marxen cap a Montgeron per reprendre el curs, però ja decidits a tornar."

L'ESPERAT RETORN A CATALUNYA

El 1970, a l'interior comença a ser reconeguda la figura del líder catalanista socialdemòcrata; aquells que volien enfonsar-lo, sense proposar-s'ho, han enfortit el prestigi de Pallach, com un gran va-

lor de futur. Els seus partidaris el volen aquí i no triguen a fer-li un espai en l'àmbit universitari, on Paco Noy té ascendència. Ja és un docent reconegut, un innovador. Aviat s'incorpora com a professor no numerari a l'Institut Pilot Vicens Vives de Girona i com a professor de Ciències de l'Educació a la Facultat de Filosofia i Lletres de l'Autònoma, on també entra Teresa Juvé, com a professora de llengua francesa, per després fer-se càrrec de la direcció del departament. L'Editorial Nova Terra distingeix amb el premi Antoni Balmanya de Pedagogia el text en què explica l'experiència francesa dels "Institutos-piloto y la reforma de la enseñanza media", que és publicat l'any següent, el 1971, quan imparteix classes a la UAB d'història de l'educació i participa en l'organització de l'Escola de Formació del Professorat de Sant Cugat del Vallès. El curs següent és professor de l'Escola Normal de Sant Cugat, que depèn de la UAB, que dirigeix Maria Rúbies, i participa en la creació del Departament de Ciències de l'Educació amb Jaume Serramona i Octavi Fullat, i publica *La explosión educativa*.

Aquest accelerat procés de consolidació professional possibilita que la Teresa i en Josep decideixin establir-se a Esclanyà, un llogaret de Begur molt proper al casc urbà de Palafrugell. En Brufau, company de l'MSC, s'ha establert com a promotor immobiliari i fa un gran servei buscant casa per als exiliats que tornen. Per al matrimoni Pallach-Juvé ha trobat una vessana que els costa cinc mil pessetes i allà és on construeixen la llar que mai no havien tingut. L'Antònia, la seva filla, s'ha quedat a França i aviat els comunica la bona nova del naixement del primer net. En aquell xalet enmig del bosc, en el jardí del qual plantà un pi que s'ha fet enorme, van trobar l'aïllament per escriure les respectives tesis doctorals. Ell, Josep Pallach, *Els mestres públics i la reforma de l'ensenyament a Catalunya*, que no presentà fins al 1975, i, quan es publicà *in memoriam* el 1978, el professor Jaume Serramona va dir prologant l'edició: "Ningú no discuteix la vàlua de Pallach com a amic i com a polític, però no fou menor la seva talla com a pedagog. No dubto a dir que era un pedagog nat en qualsevulla de les seves activitats públiques i privades." Aquesta afirmació

es complementa amb l'opinió de Marta Ros i Salomó Marquès, antics alumnes seus, que en un altre pròleg, després d'una entranyable descripció sobre la manera d'impartir classes del professor Pallach —en qui veuen un cert cansament—, expliquen: “Quan algun dia venia a classe sense haver-se preparat —la política el començava a abassegar de valent—, qualsevol pregunta, qualsevol qüestió, anava bé per portar la conversa cap a aquests temes estimats d'ell: els mestres catalans i els mestres gironins, i acabava, normalment, parlant del moment present... Encoratjant-nos a prendre postures realistes, sense ser utòpiques, però sí amb una bona dosi d'il·lusió i engrescament.” La Teresa també acaba la tesi doctoral sobre el poeta occità Pèire Godolin, dirigida pel professor Martí de Riquer.

NEIX EL REAGRUPAMENT SOCIALISTA I DEMOCRÀTIC DE CATALUNYA

Malgrat la intensitat amb què es va consolidant en la vida universitària, no ha deixat de concretar projectes polítics que l'obliguen a recórrer territori, tot relligant afinitats i creant la xarxa de contactes que el 1974 esdevé el Reagrupament Socialista i Democràtic de Catalunya (RSDC), que aglutina diferents tendències: l'entorn republicà d'Heribert Barrera, el cristianisme socialment compromès de Josep Verde Aldea, el nucli militant de l'MSC que l'ha seguit i la majoria d'elements del Moviment de Regidors Democràtics, que ja som una realitat prou visible. L'RSDC neix discretament a Montserrat, ni una sola línia en la premsa convencional, però la trobada fou divulgada per Radio España Independiente, cosa que Pallach qualificà d'informació imprudent en agrair per carta l'hospitalitat de l'abadia de Montserrat, al·legant que compartia “la inquietud i la sorpresa” de l'abat davant la informació. Va ser una setmana abans que el pujolisme constituís Convergència Democràtica de Catalunya. S'aprova un primer document de treball sobre el qual s'anirà construint una prometedora plataforma de centre esquerra. S'intueix una certa proximitat entre l'RSDC i CDC i un espai sociològic

coincident, com el mateix Pallach reconeix a Baltasar Porcel. Ho corroboro des d'un fet significatiu de caire personal: vaig ser convidat a participar en la fundació d'ambdós partits. La invitació per part de CDC m'arribà immediatament després que ja m'hagués compromès amb l'RSDC —jo ja tenia força relació amb l'MSC—. No vaig ser al monestir fundant el Reagrupament, en trobar-me a l'estranger en viatge professional. Malgrat tot, jo i molts altres que sí que hi van ser teníem clar que acabaríem junts o fent coalició; Pallach no parava d'explicar que el primer objectiu —immediatament després de conquerir la democràcia— era Catalunya, de la mateixa manera que es manifestava Jordi Pujol, que em confessà la tardor del 1980 al seu despatx, ja president de la Generalitat: “En Pallach, si hagués viscut, hauria estat políticament premiat pel país. Saps per què?”, inquirí coneixedor de l'admiració que li tenia. Vaig trigar no res en contestar la pregunta: “Per la seva coherència, president.” Ell ho ratificà amb un contundent “Exactament!”. Anys després va dir respecte al polític figuerenc una afirmació que l'honora i va sorprendre la gent en llegir el titular periodístic: “Si Pallach hagués viscut, potser jo no hauria estat president.” Segurament es tracta de dues grans figures polítiques que col·ligades haurien guanyat per al catalanisme les primeres eleccions de la democràcia.

Aquelles dues trobades fundacionals aparentment discretes van constituir el principi d'un altre moment polític. L'anterior havia estat marcat per l'hegemonia del PSUC, que reunia comunistes, però també atreia gran part de l'antifranquisme progressista, molta gent s'havia sumat al *partido* com si es tractés dels únics que podien tombar la dictadura. Els comunistes havien estat hàbils en crear aquest miratge. Feien que els veiéssim hegemònics, fins i tot ens sentíem envoltats de gent del PSUC.

De sobte, va aparèixer Pallach oferint una nova alternativa també progressista, però netament democràtica, sense cadàvers a l'armari, mirant cap a l'Europa que es construïa aleshores, confrontada amb el teló d'acer i amb els gulags siberians on anaven a parar els dissidents... Josep Pallach començà a marcar la diferència, a dir que “el comunisme no anirà mes enllà d'on han arribat els seus tancs”. Els

articles que amb el pseudònim *Desclot* publicava a *El Correo Catalán* eren tan llegits com esperats. Sense dogmatismes, feien doctrina.

LA VEU SOCIALDEMÒCRATA DE LES TERCERES VIES A EUROPA

Malgrat el pas de més de quatre dècades, hi ha una certa dificultat per encabir-nos en aquells moments en què, amb el dictador viu encara, el país intentava passar pàgina i preparar un futur dins d'una Europa que exigia la democratització de la societat espanyola. Vam viure intensament el naixement de les Comissions Obreres, la lluita universitària pel Sindicat Democràtic, com en el si dels ajuntaments s'anava produint la incorporació d'activistes socioculturals, la premsa s'anava liberalitzant, al mateix ritme que la societat relaxava els controls respecte a la moralitat imposada per la dictadura. Tot anava passant amb un govern on convivien els camises blaves i els tecnòcrates vinculats a la branca més ortodoxa de l'Església. Una llei que pretenia legalitzar suposades *asociaciones políticas* va ser l'instrument que va servir per iniciar el debat polític dins d'una certa paralegalitat.

Així va ser com l'ICESB —que fins a aquell moment omplia la manca d'estudis superiors de sociologia— va promoure un debat sota el títol de “Les Terceres Vies a Europa”, en el qual van participar figures que ja despuntaven com a líders de les diferents opcions. Van exposar el seu pensament respecte a Europa el demòcrata cristià Anton Cañellas, l'advocat d'afiliació marxista Solé Barberà, l'economista liberal Ramon Trias Fargas, el catalanista social cristià Jordi Pujol... L'alternativa socialista hi va ser duplicada amb la intervenció dels dos antics sectors de l'MSC: Joan Reventós i Josep Pallach. Havien de parlar d'Europa i ho van fer dirigint-se a un auditori motivat. Cadascun d'ells exposà sense embuts els seus plantejaments polítics. En realitat es tracta del punt de sortida de la democràcia que venia, una manera de plantejar la transició a Catalunya. L'impacte polític va ser molt considerable: van sortir de les catacumbes de la clandestinitat els líders imprescindibles per construir un futur amb llibertat. Pallach, que es va centrar en el context del títol

de la seva intervenció, “El socialisme democràtic a Europa”, es convertí en el referent socialdemòcrata, en marcar les distàncies respecte al socialisme autoritari que no marcà Reventós.

Les Terceres Vies —definició que ha quedat en la memòria col·lectiva— van ser la plataforma que llançà la imatge d’un polític europeista de tarannà progressista i catalanista, que cau bé a la gent, que s’ha cultivat intel·lectualment, però sap parlar a nivell de poble. A mesura que es va coneixent l’historial de lluita per les llibertats, juntament amb la coherència del seu pensament, Pallach es converteix en un autèntic mite i s’intueix el líder que porta a dins. Però comença a aixecar butllofes en la pell dels que aspiren a governar Catalunya des de l’esquerra, mentre que la dreta liberal i civilitzada el veu com un bon interlocutor, especialment quan es manifesta crític amb el comunisme —“Jo que m’he llegit tot Marx, us puc ben dir que Marx no era marxista”— o rebla la manca de llibertat del món soviètic des del pensament de Rosa Luxemburg: “La llibertat sempre ha estat i és la llibertat d’aquells que pensen diferent.” És veritat que coneix profundament Marx, fins i tot aplica les seves teories d’anàlisi social, però pensa que l’han manipulat; citant Rosa Luxemburg fa surar el seu pensament. Ambdós, Marx i Luxemburg, van ser militants socialdemòcrates, com ell mateix. Les seves idees de progrés només tenen el límit que preserva la llibertat.

Exaspera, es fa odiós per a tots aquells que, en ambdós extrems de l’arc democràtic, consideren que l’únic govern possible passa per l’autoritarisme, sigui en mans del capitalisme o dels representants del proletariat. “Atacs més forts ja són difícils”, es queixa de les dures crítiques que li fan per distanciar-se del que defineix amb el nom de *socialisme comunista*.

QUAN PALLACH PUBLICA “LA DEMOCRÀCIA, PER FER QUÈ?”

La mort del general Franco el 20 de novembre de 1975 agafa Pallach amb el llibre *La democràcia, per fer què?* —que edita Nova Terra— en

procés d'impressió. És a temps d'afegir “Quatre paraules d'urgència”, així és com titula el breu text de l'última pàgina, en el qual crida a donar resposta amb l'acció a la qüestió de com arribar a la democràcia i de quines són les exigències que ha d'acomplir per merèixer el nom de democràcia. Afegeix en el paràgraf final: “Si alguna cosa han demostrat —i continuen demostrant— aquestes setmanes d'agonia és la vitalitat extraordinària d'aquest país, que ha continuat vivint i treballant, mentre a les altes esferes madrilenyes, les crisis i els conflictes es nuaven i es desnauaven, segons les mil i una influències i intervencions...”

Serenitat. Pallach, superada l'etapa del “Ja li tenim el peu al coll”, sap que s'apropa un moment complicat. Des de l'experiència que dona haver lluitat en dues guerres, aconsella seguir caminant sense algarades; sobretot si es tracta de possibilitats de votar, cal aprofitar-les totes i, davant del dilema ruptura o reforma, aconsella obrir-se al diàleg amb els evolucionistes de l'antic règim... No hi ha cap més alternativa real, amb ells s'haurà de construir el futur. Europa espera una Espanya democràtica. Amb aquest objectiu i amb el perfil propi que requereix Catalunya, planteja el Consell de Forces Polítiques, que, abans d'acabar l'any, es constitueix amb la participació d'onze partits, com una exigència de la realitat política que s'acostava, a fi de superar el mètode populistes i assemblearis que s'estan aplicant en el debat de qüestions fonamentals. En aquesta mateixa línia de *real politic*, és el primer líder que planteja —com a primera condició del diàleg que s'ha d'iniciar— l'exigència del retorn del president Tarradellas de l'exili de Sant Martin-le-Beau, que acabaran acceptant el Govern de Madrid i les diferents formacions polítiques catalanes.

L'impacte de *La democràcia, per fer què?* va ser considerable. El llibre fou presentat com una necessitat de l'autor de fer balanç del seu pensament polític, una vegada tornat de l'exili. Plantejant el futur en consonància amb les noves circumstàncies de Catalunya i Europa, suggereix amb convicció els camins a seguir i els objectius que cal aconseguir. Per fi un programa polític, el manual indispensable per als seguidors del líder socialdemòcrata català: *els pallaquistes*.

DE L'RSDC AL PSC-REAGRUPAMENT

En aquella “situació de trànsit de la dictadura a la democràcia” —segons Joaquim Ferrer— o “en la legalitat, si bé ja no en la clandestinitat” —en el dir de Glòria Rubiol—, el 18 de gener de 1976 se celebrà el segon congrés de l'RSDC, en què s'aprovà el *Document de Treball*, presentat per Pallach, clarificant la inequívoca adhesió als principis de la Internacional Socialista, contestant als que ho posaven en qüestió. “Som socialistes moderats, no moderadament socialistes”, afirmà demostrant contundència dialèctica, tanta que no podia sorprendre a ningú la definició assumida i discutida. Provoca consternació, sobretot entre els convergents socialistes, que es van excitar encara més quan el consell nacional de l'RSDC decidí assumir la definició de Partit Socialista de Catalunya. Des del front marxista van posar en marxa l'artilleria mediàtica, la decisió afectava seriosament la seva estratègia. Mentre les altres opcions polítiques s'ho miraven pensant en el profit que traurien de la confrontació de les dues ànimes del socialisme català.

La confrontació s'havia iniciat en el mateix moment de néixer el Moviment Socialista de Catalunya liderat per Josep Rovira, creador de la Xarxa Martin i del Front de la Llibertat —amb Pallach integrat en el comitè executiu, malgrat ser tancat a la presó de Girona—, i estava format per gent que procedia del POUM, Unió Socialista de Catalunya, Federació Catalana del PSOE, ERC, CNT i dissidents del PSUC. Des del primer moment no van ser fàcils les relacions amb l'interior, sobretot perquè optaven per una estratègia de “companys de viatge” dels comunistes. El 1966, l'elecció de Pallach com a secretari general ho acabà de trencar. Si l'RSDC es vinculava ideològicament a la Internacional Socialista, la gent del CSC buscaven la creació d'una altra organització internacional i van arribar a plantejar un socialisme mediterrani, les pròpies bases d'ambdós partits es podien diferenciar: el Reagrupament havia atret molta gent jove i de mitjana edat ja situada professionalment, mentre que CSC tenia més presència de joventut universitària en un moment en què

només podien anar a la universitat els fills de la burgesia. L'extracció social d'unes i altres bases era més que notable, de la mateixa manera que s'evidenciava l'extracció social dels dirigents.

La resposta de Convergència Socialista es produí en un gran acte al Palau Blaugrana reivindicant el dret a dir-se PSC. Al costat de la seva militància, a les grades del Palau, es podia comprovar una nombrosa presència comunista, conscient que el seu futur passava per una col·laboració fraternal d'ambdós partits. Des de la premsa es magnificà l'esdeveniment i en el si del Consell de Forces Polítiques sorgí la fórmula salomònica de reconèixer el PSC-Reagrupament i el PSC-Congrés en espera que la capacitat de pacte resolgués la qüestió.

La confrontació s'estenia a la presència d'elements d'Esquerra Republicana de Catalunya en el si de l'RSDC, especialment Heribert Barrera. Cal recordar que, amb Pallach i Verde Aldea, formava part de la presidència col·legiada, de la qual Pallach n'era el portaveu. ERC va fer una sortida pactada, un marxar per retrobar-nos més endavant configurant una gran coalició no sucursalista de centre-esquerra, segurament afegint la Convergència de Pujol, l'Esquerra Democràtica de Ramon Trias Fargas i el Front Nacional de Catalunya. Pallach encara ho volia més ampli: "Des de Cañellas, si vol, a Reventós, si vol." M'ho va dir a mi mateix, quan li vaig consultar en privat sobre els pactes que preveia. Des de l'assemblea del Baix Llobregat havia intervingut en el consell polític expressant la necessitat d'assumir les sigles PSC, poc abans de prendre la decisió, i ens havíem plegat al seu bon criteri d'esperar el moment més oportú, malgrat que les bases de la comarca ho veien com una urgència, de manera que vam ser el sector que més pressionà pel canvi de nom.

POLÍTICA I PEDAGOGIA, UNA DICOTOMIA EN LA BIOGRAFIA DE PALLACH

Quan es parla de Josep Pallach, quasi sempre ens cenyim a la dicotomia de si era polític o pedagog, oblidant tot sovint el factor humà, sense adonar-nos que, rere una definició i l'altra, fins i tot

condicionant positivament totes dues, hi havia un gran humanisme, una manera de ser molt propera, el tarannà empordanès el dotava d'un singular carisma. Ja he descrit la trobada en la clandestinitat dels seixanta, quan ens va sensibilitzar a Barenys i a mi mateix sobre la transcendència dels nostre paper com l'avançada del futur Moviment de Regidors Democràtics. Vaig tenir la fortuna de compartir-hi altres vivències, com quan va venir al Prat dins del cicle "Democràcia, endavant". Immediatament després de les Terceres Vies, passàvem davant de l'Ajuntament, on els regidors democràtics insòlitàment teníem majoria i exercíem càrrecs executius, quan em recalçà que havíem de consolidar aquell espai de poder. En contrast, en el sopar posterior a la conferència a la cafeteria de l'aeroport, quan l'alcalde plantejà la possibilitat d'afiliar-se al partit, posà una condició irrenunciable: primer havia de presentar la dimissió del seu càrrec. Li ho va dir amb una gran cordialitat, establint diferències entre el poder polític per elecció, que era el dels regidors —per limitat que fos—, i la seva designació a dit.

Tenia una inacabable capacitat de treball, compatibilitzava la docència, la investigació per a la tesi doctoral, la redacció dels articles amb els quals projectava el seu pensament, els actes i les conferències que l'obligaven a fer camí pel país, les reunions del més alt nivell amb les figures més destacades, dins d'una atapeïda agenda. Al bell mig del conflicte pel nom del PSC, s'entrevistava a Madrid amb Adolfo Suárez, mentre preparava un viatge a París per explicar com havia anat la conversa en la qual havia reivindicat el reconeixement de l'Estatut del 1932 i el de la Generalitat, com a únic interlocutor del poble català, quan va tenir lloc al mateix Madrid una reunió de volada internacional, ni més ni menys que amb el mític Willy Brandt, canceller alemany i president de la Internacional Socialista, i Hans Matthöfer, l'amic ministre de l'SPD, amb l'objectiu de mantenir vius els antics lligams per defensar la causa del PSC. El reconeixement de la cúpula era tal que, abans del Congrés de Suresnes del 1973 —del qual sorgí el binomi González-Guerra—, li havien arribat a oferir el lideratge del PSOE, si es feia militant. Mn. Josep Dalmau, que

era present mentre Matthöfer el pressionava suggerint que tindria el suport de la tresoreria de la Internacional Socialista, escoltà com ho refusava amb un contundent: “No ho enteneu. Deixem-ho, jo soc català!”

Vaig coincidir amb ell a l'aeroport en una d'aquelles anades i vingudes de Madrid, amb la sort de volar costat per costat. Sala d'espera, vol... Ens havíem reunit diverses vegades, però mai no havíem tingut una llarga conversa. Havia llegit la meva novel·la *Les urnes*, que Joaquim Ferrer va definir com “la novel·la de la revolta que havia burlat la dictadura”, referint-se al Moviment dels Regidors Democràtics que Pallach havia promogut. Volia saber de mi. Va ser un *interrogatori* relaxat, res a veure amb els que ambdós havíem patit a la Comissaria de la Via Laietana. Jo anava amb una comissió ciutadana que pretenia recórrer tots els diaris de Madrid denunciant l'error dels ministeris corresponents en promoure el desviament del riu Llobregat, que era una claveguera a cel obert, posant en perill l'aquífer del Delta. M'escoltà i aconseguí saber que m'havia plantejat una vida professional al marge de la política... Aquí em va fer una revelació sorprenent, després de dir-me que necessitava al seu costat la meua experiència com a gestor públic, tot i que constatava que no em plantejava viure de la política... “Fas bé, perquè tots aquells que volen viure de la política, n'acaben sent esclaus.” No em va dir res de nou, però m'ajudà a constatar que anava per bon camí.

Pallach no va voler mai alliberar-se, deixar la pedagogia per fer política. Li ho aconsellaven els més íntims, sempre que veien als seus ulls el cansament, però ell era mestre, sobretot, i polític per vocació de servei públic. No podia prescindir ni d'una cosa ni de l'altra. Juntes eren la seva identitat. Tampoc no em va dir què anava a fer a Madrid, però ho vaig saber un parell de dies després per la premsa: l'havien agafat en una reunió de socialdemòcrates entre els quals hi havia Felipe González i Dionisio Ridruejo; aquest —convençut socialdemòcrata després de passar per la Falange i fer la guerra amb els serveis de propaganda del *Movimiento*— havia estat cridat al despatx del director general de Seguretat, antic *camisa vieja* com

ell mateix, en saber que el tenia al calabós de la Puerta del Sol. “Ya ve, mi general, donde ha ido a parar el autor de la letra del *Cara al sol!*”, es va saber que li va dir. Ridruejo s’havia guanyat el respecte de Pallach i des del seu exemple considerava que, dins del règim, hi havia més gent que evolucionaria cap als postulats democràtics. Del mateix Suárez deia que podia fer aquesta evolució sincerament. Ho vaig explicar a l’expresident entre les bancades del Congrés, quan el seu poder s’havia limitat als quatre diputats que havia tret el CDS després de la desfeta de la UCD. Tenia l’escó rere les bancades de Minoria Catalana i, en el temps d’espera de l’annual *Debate de la nación*, mentre les càmeres de televisió entretenien l’audiència amb l’anecdolari de l’hemicicle, preguntà a un company per Pallach. De seguida va saber que en el grup parlamentari hi havia un company que havia militat amb ell i em van cridar. La TVE ens va treure una bona estona parlant de Pallach, sense veu. Em deia que havia estat una gran pèrdua la seva mort. “Era un gran interlocutor”, recalcava. “Alguien con quien uno podía entender-se.” Més enllà de la cortesia, li vaig explicar que Pallach el tenia en la mateixa consideració. “En una ocasión manifesté mi desconfianza en que el secretario general del Movimiento nos trajera la democracia y me replicó que tenías una buena edad para dejar atrás el franquismo...” Ho vam deixar aquí en iniciar-se el debat, però ara, ara que ja no hi són cap dels dos, em complau el somriure que il·luminà la cara del primer president de l’ara discutida democràcia espanyola.

EL DARRER CONGRÉS DE JOSEP PALLACH

Pallach no s’havia arrugat davant l’artilleria mediàtica que treballava per al PSC-Congrés. Era molt difícil sobreviure als atacs continuats que els diaris publicaven dia sí i dia també. La vida l’havia curtit des de molt jove. Entomava o replicava, segons el cas, però el seu *savoir fair* l’obligava tot sovint a empassar-se gripaus difícilment digeribles. La convocatòria del primer Congrés del Partit Socialista de Cata-

lunya arribà en aquest context de crispació. Se celebrà el 8 i el 9 de gener de 1977 al Col·legi d'Advocats de Barcelona, davant mateix del palauet que ocupava aleshores la Jefatura de FET i de las JONS que, rocambolescament, és ara la Delegació del Govern central.

Crec recordar que va ser el dia abans del Congrés, un divendres, que arribà a l'aeroport la delegació de la Internacional Socialista presidida per Hans Matthöfer. Viure a cinc minuts de la terminal va fer que fos entre el comitè de recepció, amb en Pallach al capdavant, amb la qual cosa vaig viure un moment de gran transcendència per al socialisme català. La cordialitat amb què es va produir la rebuda denotava una amistat que venia de lluny, les mostres d'afinitat entre els dos polítics van ser evidents quan Matthöfer ens va comunicar que la direcció de la Internacional volia el PSC com una federació més del PSOE i que, sense aquesta vinculació, no rebríem cap mena de suport de l'organització. "Us heu d'entendre amb el PSOE", va dir-nos compungit. "No ens n'hem sortit. Ho sento." Era al costat d'en Josep; davant nostre, el lleidatà Jaume Auqué, mà dreta de Joaquim Arana, el líder de la Terra Ferma, i la Lídia Bargalló. A les imatges que d'aquell moment vaig publicar en el llibre *Recordat Josep Pallach*, no s'aprecia a la seva cara l'impacte emocional d'aquella decisió. Gran part de les seves habilitats diplomàtiques havien estat dirigides a la consecució d'una presència sense intermediaris a la IS. La decisió que li acabaven de comunicar era la pitjor notícia que ens podia arribar el dia abans del Congrés. Matthöfer, bon coneixedor de la realitat catalana, entenia les raons històriques que argumentàvem, però l'estratègia de la Internacional Socialista passava per cada país un partit; l'anomalia dels casos de Bèlgica i Itàlia només era acceptada com una excepció històrica.

La galleda d'aigua freda va caure sobre el Congrés i el mateix Pallach, malgrat un discurs brillant en què va lluir habilitat política tot fent pedagogia, com sempre, en fer entendre l'essència del socialisme democràtic, la necessitat d'una Europa unida i progressista, la implantació a Catalunya de l'autogovern via estat federal. "Avui no és el moment de pensar en la implantació del socialisme. És el moment de pensar en la conquesta de la democràcia, que no és fàcil..."

A l'acte de cloenda del Congrés, la sala del Col·legi d'Advocats era plena de gom a gom. Els militants delegats es barrejaven amb els líders polítics, que escoltaven les conclusions que expressava un Pallach cansat, aparentment exultant a la vegada, que havia estat elegit secretari general per aclamació, quan proposava recuperar la Generalitat, plantejava la necessitat d'una Llei electoral que democratitzés la realitat controvertida que s'heretava de la dictadura... Ho reivindicava des del seu esperit republicà inherent a la seva ànima figuerenca i empordanesa. "Durant el parlament, la veu de Pallach presentà signes d'una lleugera afonia. El seu aspecte reflectia un cert cansament, el color de la cara un punt cendrós, no habitual en ell...", va recollir Glòria Rubiol en la seva tesi doctoral. Ja era secretari general del seu partit. Tenia el reconeixement de les personalitats polítiques que havien acudit a l'acte... Però els delegats de les bases del partit presents havien captat el contrast que s'havia produït entre el clamor de l'aclamació com a secretari general, enfront d'una ajustada victòria de la llista del comitè executiu (en el qual m'havia inclòs) davant d'una altra relació sorgida espontàniament. Havia estat a un pas de dirigir el partit amb un comitè executiu que ell no havia proposat. Una maquiavèlica jugada que podia tenir inductors en l'exterior.

Vaig parlar amb ell en el jardinet del xamfrà de l'Eixample on es troba l'edifici dels advocats, al carrer de Mallorca amb via Laietana. "Haurem de posar-nos les piles", em va dir picant-me l'esquena. Assumí la situació com s'havia produït. Era un tot terreny, la vida l'havia fet fort, era un lluitador hàbil, pragmàtic, sempre optava per treballar pel que era possible i proper, encara que veiés amb claredat l'horitzó on volia arribar. Veia més lluny que ningú, gràcies a haver estat actiu en la República, en la Guerra Civil i la Guerra Mundial, en les postguerres espanyola i europea, i en l'exili i la Transició. Cap altre polític no tenia aquell intens i llarg bagatge.

El dilluns encara donà classe a l'Institut de Ciències de l'Educació de Girona. Allà es va sentir indisposat i es retirà a Esclanyà per ser visitat pel seu cardiòleg, que aconsellà l'immediat ingrés hospitalari.

Al Trueta de Girona encara no hi havia unitat coronària i es va decidir anar en direcció a Barcelona, cap a l'Hospital de Bellvitge. L'acompanyaven el farmacèutic Frederic Sunyer i el doctor Bagué. I, en un altre vehicle, la seva dona, Teresa Juvé, i Maria Brunet, amiga, mestra i militant activa des de la fundació de l'RSDC. A les portes de l'hospital, Josep Pallach es desmaià i ja no retornà. Era la matinada de l'11 de gener de 1977, quan es va morir. Jo vaig arribar a l'hospital molt poc després que hi arribés la comitiva. Una telefonada de Xavier Casassas m'havia tret del llit dient-me que hi arribava mort. Jo havia fet el mateix amb Manuel Dobaño, amic, company i periodista de l'Agència Efe i, quan a les portes de l'hospital, vam sentir per la ràdio del cotxe la notícia que ell havia comunicat apressuradament, vam plorar. No vam ser ni molt menys els únics. Després de ser de cos present a la seu del partit al carrer de la Canuda, Barcelona l'acomiadà omplint multitudinàriament l'avinguda del Portal de l'Àngel, i, entre la gent que arribà al petit cementiri on reposa a Esclanyà, hi havia la màxima representació política i una gentada que va ser impossible encabir en el recinte. De sobte, els seus detractors van fer silenci, i molta gent s'adonà de la pèrdua d'una figura cabdal per reconstruir Catalunya. Parlant de *La democràcia, per fer què?* s'havia mostrat prudent dient que “de la independència no se n'havia de parlar gaire, però tenir-la sempre present”. No hi ha dubte: Josep Pallach s'avançà al seu temps.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- AUTORS DIVERSOS (1977). *El nostre combat*. Col·lecció de textos per Glòria Rubiol. Barcelona: Edicions Contemporànies.
- BALTÀ, Pere (1987). *Les urnes*. Barcelona: Pòrtic.
- BALTÀ, Pere; FERRER, Joaquim Ferrer (coord.) (2002). *Recordat Josep Pallach*. El Prat de Llobregat: Rúbrica Editorial.
- DALMAU, Mossèn Josep (1979). *La crisi del PSOE vista des del conflicte Pallach-Reventós*. Barcelona: Pòrtic.
- FERRER, Joaquim (1977). *La lluita pels ajuntaments democràtics (1966-1976)*. Barcelona: Galba Edicions.

- JUVÉ, Teresa (2014). *Tu ets jo, flaixos pel meu blog*. Barcelona: Meteora / Fundació Pallach.
- MEROÑO, Pere (1997). *Josep Pallach (1920-1977). Història d'un líder*. Barcelona: Edicions 62.
- PALLACH, Antònia (1989). *Josep Pallach, 43 anys de passió*. Girona: Orion 93 Editors.
- (1995). *Història d'un home dret*. Barcelona: Viena Edicions.
- PALLACH, Josep (1975). *La democràcia, per fer què?* Barcelona: Nova Terra.
- (2005). *El nostre combat*. Barcelona: Editorial Mediterrània.
- PALLACH, Josep; MARQUÈS, Salomó (2002). *Josep Pallach, pedagog*. Girona: CCG Edicions.
- PORCEL, Baltasar (1977). *Josep Pallach*. Madrid: Editorial AC (edició amb annexos el 2015).
- RUBIOL, Glòria (1995). *Josep Pallach i el Reagrupament*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Socialisme*. Aportacions de Josep Pallach. Barcelona: PSC-Reagrupament, 1976.

Fons documentals:

- ASENSIO, Enric (2019). *Memòries d'exili: Teresa Juvé i Acero*. Fundació Pallach / Fundació Candel.
- CANET, Carles; PEDRALS, Jordi (2013). *Flaixos pel meu bloc: Juvé-Pallach*. TV3.